

CONTRIBUȚIE LA STUDIUL ANTROPOLOGIC AL SCHELETELOR DIN COMPLEXUL MORMINTELOR CU OCRU DE LA BRĂILIȚA

În decursul unor săpături efectuate de către Muzeul de istorie din Brăila, sub conducerea tov. N. Harțuchi și I. Dragomir, îndrumat de prof. Nestor și conf. Berciu (de la Institutul de arheologie al Academiei R.P.R., București), au fost descoperite în movila de la Brăilița, 19 morminte, datînd din epoca de tranziție de la neolitic la bronz. Unul din aceste morminte este dublu, conținînd două schelete : unul aparținînd unei femei bătrîne, iar celălalt de sex indeterminabil, osemintele sale parvenindu-ne în stare extrem de fragmentară. Celelalte morminte sînt toate individuale.

Scheletele din movila de la Brăilița au fost găsite în poziție chircită, culcate pe dreapta sau pe stînga, afară de unul, lungit pe spate. Majoritatea lor prezintă urme de ocră. Ele aparțin astfel unei populații străvechi, caracterizată prin înmormîntare în poziție chircită, cu cadavrul presărat cu ocră.

Cu ocazia săpăturilor de la Brăilița autorii săpăturii au putut stabili raportul dintre această populație și civilizația de tip Gorodsk-Usatovo, pînă atunci numai bănuît pe baza rezultatelor obținute cu ocazia săpăturilor anterioare. Trebuie notat, de asemenea, că aceste morminte se situează într-o epocă posterioară nivelului II al culturii Gumelnița.

I. MATERIALUL ȘI METODA DE LUCRU

Din cele 20 schelete găsite, unele ne-au parvenit într-o stare atît de fragmentară încît n-au mai putut fi reconstituite, pentru a servi unui studiu antropometric. Totuși, ținînd seama de interesul ce-l prezintă această populație, atît din punctul de vedere al antropogenezei în general, cît și din acela al etnogenezei poporului român, am studiat din punct de vedere morfologic toate fragmentele osoase ce prezentau detalii structurale semnificative. În acest mod, numai trei schelete nu au putut servi de loc pentru acest studiu (11, 15, 16), fiind aproape pulverizate.

Studiul de față se referă nu numai la aspectul antropometric, dar și la cel morfologic și tipologic al scheletelor. Datele antropometrice au fost preluate și prelucrate după metoda clasică a lui R. Martin, completată, unde era necesar, după Mollison și Bunak. Din pricina condițiilor de păstrare a materialului osos; accentul studiului a fost pus pe latura morfologică descriptivă, ceea ce ne-a permis completarea concluziilor trase pe baza metodei antropometrice.

II. SEXUL ȘI VÎRSTA

Din cele 17 schelete utilizabile pentru studiu, patru sînt de copil, două de adulți și 11 de maturi. Sexul a putut fi determinat la 11 din ele, dintre care șase aparțin unor indivizi de sex feminin, iar cinci de sex masculin.

Faptul că seria mormintelor cu ocră de la Brăilița prezintă atît indivizi de sex masculin cît și de cel feminin, precum și copii, atestă că movila din această localitate constituia un cimitir preistoric obișnuit, ea nefiind ridicată în cinstea unor războinici căzuți în lupte. Prezența a patru morminte de copil — 20 % din totalul lor — ne indică o mortalitate destul de mare a acestora. Pe de altă parte, trebuie observat că din scheletele de maturi numai patru (două masculine și două feminine) aparțin unor indivizi ce au atins și chiar depășit vîrsta de 50 de ani. Longevitatea la această populație era astfel destul de scăzută.

III. CARACTERELE ANTROPOLOGICE ALE POPULAȚIEI CU MORMINTE CU OCRĂ DE LA BRĂILIȚA

(Vezi tabloul 1)

A) VARIABILITATEA UNOR CARACTERE ANTROPOMETRICE ȘI MORFOLOGICE ALE SERIEI

Craniile scheletelor de la Brăilița prezintă un indice cefalic mediu de 71,06, care corespunde unei dolicocefalii pronunțate. Indivizii se grupează în trei categorii mari: hiperdolicocefali, dolicocefali și mezocefali. De notat absența totală a unor brachicefali. Înălțimea cutiei craniene (măsurată sau evaluată pe cale somatoscopică) este de obicei mijlocie sau înaltă. Forma calotei craniene în norma verticală este predominant ovoidă, sau ovoid-pentagonoidă. Numai la un singur craniu ea este de tip sfenoid (nr. 14). Norma occipitală este predominant în formă de pentagon și numai un singur craniu o are de tip sfenoid (tot nr. 14). Înclinarea frunții este moderată, ca și reliefurile glabellar și supraorbitar, cu excepția unui singur craniu, unde aceste caractere sînt mai accentuate (nr. 5). Occipitalul este foarte bombat, cu excepția celor două craniile mezocefale. Nici relieful occipital și nici cel

Tabloul nr. 1
Principalele ale schelelor mormintelor cu ocră de la Brăilița

Cranul ur. a ex ul v irata	1 feminin matur	2 feminin matur	5 masculin matur	9 ? matur	10 feminin matur	12 masculin matur	13 ? matur	14 feminin matur	17 masculin matur	18 masculin matur	19 masculin matur	20 feminin- adult	M E D I A		
													Generală	♂	♀
1/gl -- op	190	185		19	200			17.3	180				186,6	180,0	187,2
8/ eu -- eu	125	125		13	136			13.4	139				132,0	139,0	132,5
17/ba--b		133											133,0	—	133,0
5/n -- ba		106											106,0	—	106,0
9/ft -- ft		84						9.4	114		96		98,0	115,0	94,0
40/pr -- ba		105											105,0	—	105,0
45/zy -- zy		114							138				126,0	138,0	114,0
48/n -- pr		68			70				63				69,00	69,00	69,33
55/n -- ns		50			50				50			75	51,80	52,00	51,70
54/al -- al		26							26			54	25,20	26,0	24,60
51/mf -- ek "	41	40							43			26	40,7	41,5	40,0
52/înălț. orbitei		32							30			32	31,6	31,0	31,6
unghiul frontal	32	77							87				78,0	—	78,0
72/ „ facial		81			67.50			77.46	77.22				84,0	87,00	81,0
8 : 1/Ind. cefalic	65.79	67.57											71,06	77,22	70,84
17 : 1/ „ vertico-long.		71.89											71,89	—	71,89
17 : 8/ „ certuco-transv.		106.40						69.63	82.01				106,40	—	106,40
9 : 8/ „ fronto-transv.		84,00											77,10	82,01	75,47
40 : 5/ „ proem. feței		98,13											98,13	—	98,13
48 : 45/ „ facial		61.26							45.70				53,48	45,70	61,26
54 : 55/ „ nazal		52.00							54.17			48.15	49,03	51,16	46,91
52 : 51/ „ orbital	78.04	80.00	182	162	156	181	155	138	69.77			80.00	77,45	80,00	71,81
Talia	165	156			3	3		1	171	161	176		163,4	176,8	151,0
Înălțimea calotei (1-3)	2	2			ov	ov		sfer.	3						
Norma verticală	ov - p	ov - p			pent.	pent.		sfer.	ov.						
Norma occipitală	pentag.	pentag.	1					o	pent.						
Protub. occipit. ext.(0-5)	2	1						3	3						
Forma occipitalului	f. bombat	f. bombat		f. bombat				mijlocie	mijlocie						
Relieful supraglab. (1-6)	1	2	4		2		2	1				2-3			
„ supraciliar (1-3)	1	1	1		1		1	1				1			
Proemin. malarelor (1-3)		1	2		1-2			2				2			
Forma orbitei		patr.	patr.		patr.			circ. înalt	pătrat			3			
Fosa canină		3-4	3		1			3-1	3			1			
Proemin. nazalelor (1-3)									3			3			
Forma carenei nazale									acvilin			acvilin			
Apertura piriformă		antropină	antropin		antr.				antrop.			antr.			
Spina nazală (1-5)		2			3				2			3			
Diafiză femurului	platim.		eurim.	platim.	platim.				eurim.						
Relieful subtrochanterian	tr. 3		cr. subtr.	subtr.	c. subtr.										
Diafiză sup. a tibiei	platien	platien		platien	(plat.)										
Epifiza sup. a tibiei	retrov.	retrov		retrov.	(retrov)				platicn						
Epifiza inf. a tibiei	fețe supl.	f. suplim.		suplim.	f. supl.			f. supl.	f. supl.			eurien			

supra sau retro-mastoidian nu pot fi calificate drept puternice. Din punctul de vedere al dezvoltării masivului facial, trebuie arătat că se pot distinge aici două tipuri diametral opuse, tipul hiperlepten și cel eurien la limita cu cel hipereurien, alături de tipuri intermediare, cel lepten și cel mezen. Profilul feței nu este totdeauna ortognat, mezognatismul alveolar fiind destul de frecvent. Dezvoltarea nasului arată iarăși o mare variabilitate,

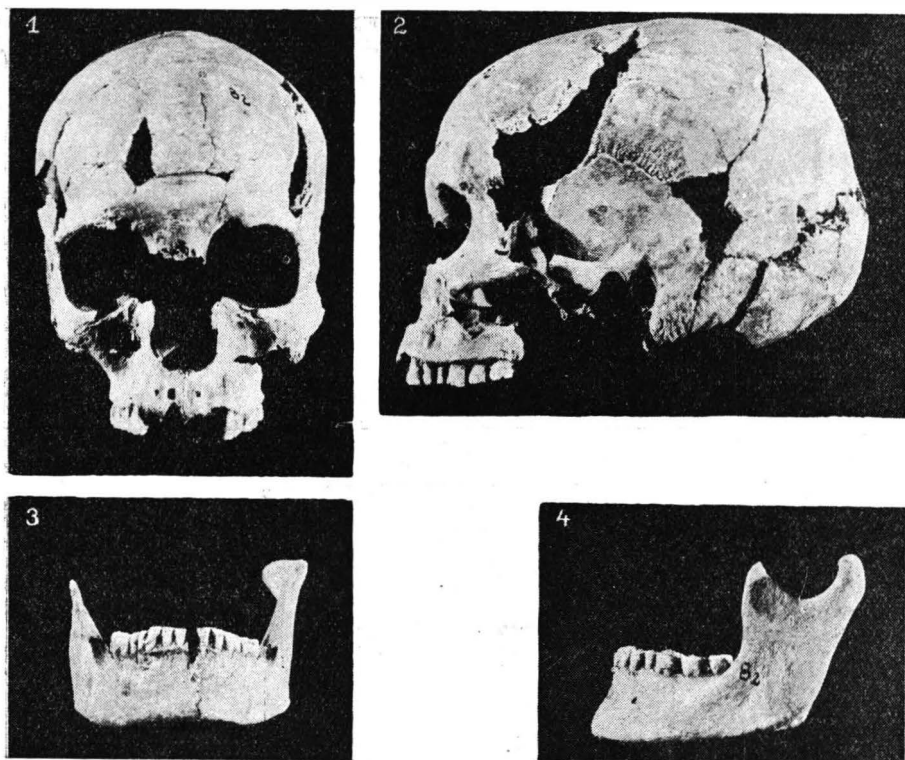

Fig. 1. — Craniul și mandibula scheletului nr. 2 de la Brăilița (de față și de profil).

prezentînd atît forme de tip leptorin cît și mezorin și camerin. Forma carenei nazale sau — acolo unde aceasta nu este păstrată — dispoziția ramului ascendent al maxilarului, ne arată însă că nasul era întotdeauna de tip europoid. Apertura piriformă este întotdeauna de tip antropin. Fosa canină, prezentă la toate craniile, este adeseori foarte bine dezvoltată. Orbitale întotdeauna patrulatere, sînt fie de tip mezoconc, fie de cel cameconc, și niciodată hipsiconc.

Proeminarea malarelor este în general moderată, putînd fi mai slabă sau puternică. Bolta palatină, de tip paraboloid, este uneori foarte adîncă. Mandibula nu este niciodată masivă și prezintă o apofiză mentonieră

foarte bine conturată și puternică. Dentiția, lipsită de carii dentare, este puternic erodată, prezentînd adesea o înclinare caracteristică a planului de tocire, astfel încît suprafața de triturație privește spre interior la falca de sus, fiind orientată spre exterior la cea de jos. Această dispoziție specială, adeseori întîlnită la populațiile străvechi, este în legătură cu un regim de hrană dură. De notat o totală avulsiune dentară la falca inferioară, cu

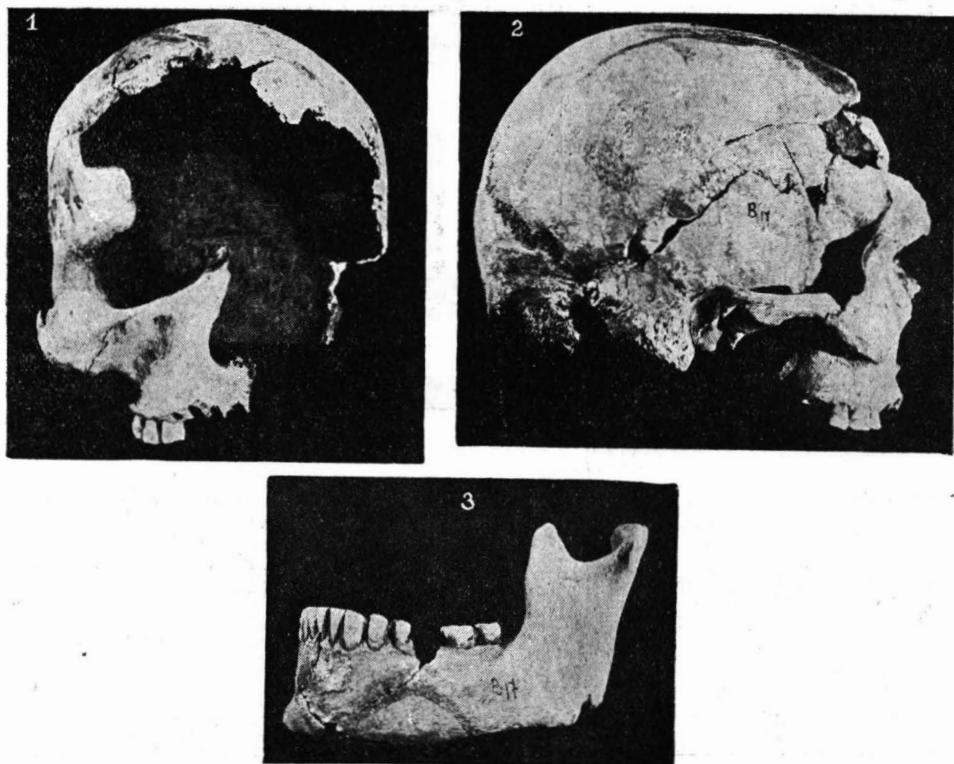

Fig. 2. — Craniul și mandibula scheletului nr. 1 de la Brăilița.

închiderea alveolelor, precum și o avulsiune parțială la falca de sus (afară de I_1 , I_2 , C și P_1 de pe jumătatea sa dreaptă) la un schelet de matur (nr. 12) de circa 50 ani.

Talia oamenilor de la Brăilița a putut fi calculată în condiții bune la 12 indivizi adulți sau maturi. Ea prezintă o medie mare pentru bărbați (176,8 cm) și una mijlocie pentru femei (154 cm). Din punctul de vedere al valorilor individuale, trebuie notat că taliile cele mai frecvent întîlnite la bărbați sînt cele mari și chiar foarte mari, taliile mijlocii fiind extrem de rare, iar cele mici fiind absente. În seria feminină însă, taliile mici și foarte

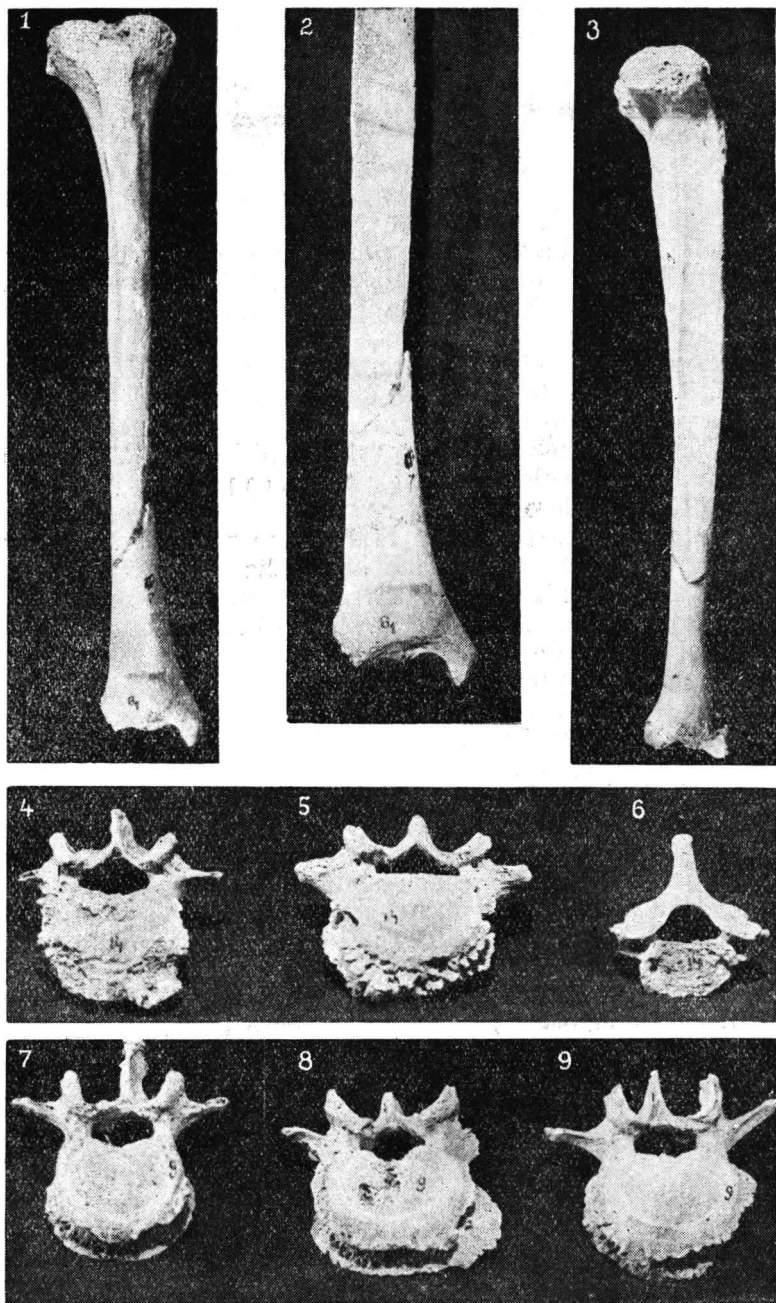

Fig. 3. — 1—3, tibia dreaptă a scheletului nr. 1 de la Brăilița ;
4—9, vertebre atinse de spondiloză (scheletele nr. 4 și nr. 9 de la Brăilița).

mici (chiăr pentru femei) sînt prezente, alături de taliile feminine mijlocii și mari.

Oasele membrelor inferioare prezintă o frecventă platimerie a femurilor — al căror pilastru și al căror relief subtrohanterian sînt de obicei bine dezvoltate — precum și o platicemie și mai frecventă a tibiilor. Cum, după Monouvrier, aceste caractere atestă, primul și al doilea o dezvoltare specială a mușchiului crural, la care se adaugă (pentru pilastru) și o mare dezvoltare a mușchilor vast intern și extern, cel de-al treilea o dezvoltare puternică a marelui fesier și a vastului extern, iar cel din urmă, o dezvoltare deosebită a tibialului posterior, trebuie să concludem că populația mormintelor cu ocră de la Brăilița era obișnuită să pună în acțiune îndelungată musculatura membrului inferior. Dispozițiile osoase speciale ale oaselor membrului inferior ne dau astfel o indicație asupra unei vieți seminomade ale acestei populații. Și aici este interesant de notat că nu există diferențe din acest punct de vedere între cele două sexe. Pe de altă parte, retroversiunea puternică și aproape generală a platourilor tibiale, forma adeseori ușor convexă a suprafeței articulare externe a tibiei, ce prezintă o margine posterioară rotunjită, o deviere laterală mai puternică a tuberozității tibiale externe, prezența unor fațete suplimentare pe marginea anteroinferioară, a tibiei, precum și în regiunea colului astragalian, atestă toate obiceiul de a sta jos în atitudine chircită, așa cum au demonstrat-o recent Huard și Montagné. Aceasta înseamnă că poziția lor de înmormîntare era aceeași ca și poziția obișnuită de repaus.

Membrul superior prezintă și el unele particularități interesante. Astfel, la bărbați, humerusul este deosebit de robust și prezintă o foarte puternică rugozitate deltoidiană. În general, se poate spune că la sexul masculin tot relieful osos al membrului superior este foarte puternic, ceea ce nu este însă și cazul pentru sexul feminin. De notat, că — la ambele sexe — falangele de la membrul superior prezintă, de-a lungul marginilor fețelor lor palmare, cîte o creastă osoasă destul de puternică, la locul de inserție a tunelurilor fibroase ale tendoanelor mușchilor flexori.

Din punct de vedere al fenomenelor patologice osoase merită să subliniem faptul că, la marea majoritate a indivizilor îngropați în movila de la Brăilița, se observă frecvențe exostoze și osteofite în regiunea lombară a coloanei vertebrale, simptome ale unui reumatism cronic ce atestă că această populație de la Brăilița locuise timp îndelungat în regiuni mlăștinoase. De notat că acest fenomen de contractare în masă a reumatismului cronic nu a fost observat și pe scheletele populației cu ocră descoperite în săpăturile de la Holboca.

B) TIPOLOGIA SERIEI SCHELETELOR CU OCRĂ DE LA BRĂILIȚA

Studiul tipologic al fiecărui individ în parte ne arată că seria aceasta de la Brăilița nu este omogenă din acest punct de vedere.

Alături de forme *protoeuropoide*, prezentînd grade de gracilizare mai mult sau mai puțin mari (dintre care unele ne permit să se zisăm un început de diferențiere spre tipurile actuale), întîlnim un al doilea tip, diferit de

acesta din urmă, dar prezentînd multe afinități cu tipul *mediteranean*, deja diferențiat în acea perioadă în regiunile sudice ale Europei.

Tipul protoeuropoid, slab gracilizat, este reprezentat prin scheletele nr. 5, 10, 12, 17, în timp ce scheletele nr. 7 și 9 corespund cu o treaptă de gracilizare mai intensă, acest fenomen atingînd aici în special masivul facial. Dintre scheletele citate, craniul nr. 17 reprezintă un exemplar splendid din varianta Crô-Magnon a tipului protoeuropoid în sens strict. Într-adevăr, de talie înaltă, mezocefal, cu fața de tip eurien, cu nasul mezin (aproape de limita cu camerinia), prezentînd o spinare acvilină cu unghiul de înclinare al nazalelor foarte ascuțit, cu nazionul jos și profund, cu orbitele foarte joase și cu o fosă canină bine dezvoltată, acest craniu ne amintește bine, prin toată morfologia sa, de prototipul clasic al acestei variante, „bătrînul de la Crô-Magnon”, de care diferă însă prin unele dimensiuni absolute, mai reduse. Celelalte schelete ce pot fi ratașate tipului protoeuropoid, în general, nu prezintă caracterele specifice variantei Crô-Magnon într-un mod așa de vădit, dar totodată ele nu pot fi ratașate nici variantei Brünn-Przedmost.

Tipul mediteranean este reprezentat prin scheletul feminin nr. 2 (aproape întreg), la care se ratașează, judecînd după fragmentele de craniu pe care le avem, și scheletul nr. 1, tot de sex feminin. De talie feminină mijlocie, cu oasele gracile, acest schelet prezintă un craniu ovoid-pentagonoid de tip hiperdolicocefal cu un occipital foarte bombat, cu un masiv facial hiperlepten, cu orbitele de tip mezen, dar cu un nas camerin și cu un mezognatism alveolar accentuat. Nasul camerin împreună cu mezognatismul ne fac să ne gîndim la eventuale influențe negroide, așa de frecvent întîlnite la formele mediteranoide. De altfel, mezognatismul alveolar se întîlnește — dar mai puțin proeminent — și la formele protoeuropoide.

IV. AFINITĂȚILE POPULAȚIEI MORMINTELOR CU OCRU DE LA BRĂILIȚA

Comparînd caracterele antropologice ale populației cu morminte cu ocru de la Brăilița cu celelalte serii aparținînd aceleiași populații, găsite în țara noastră și studiate pînă acum din punct de vedere antropologic, adică scheletele de la Holboca (studiate de Necrasov și Cristescu) precum și acelea de la Glăvănești, de la Corlăteni și de la Stoicani (studiate de Gheorghiu și Haas, și revăzute cu ocazia studiului prezent de Necrasov), constatăm în primul loc asemănarea dintre ele nu numai în ceea ce privește ritul de înmormîntare, dar și caracteristicile antropologice, care se referă în special la fondul lor protoeuropoid, mai mult sau mai puțin gracilizat.

Din acest punct de vedere, populațiile mormintelor cu ocru din țara noastră se leagă de marea pinză protoeuropoidă, care a persistat un timp în stepele sudice ale Uniunii Sovietice și după sfîrșitul paleoliticului.

Seria de la Brăilița prezintă însă și diferențe substanțiale față de celelalte serii de schelete cu ocru, ceea ce îi dă o notă caracteristică. Aceste diferențe privesc în special tipologia ei, care prezintă, ca și la Stoicani, pe fondul general protoeuropoid și un serios amestec mediteranoid combinat

poate cu unele depărtate influențe negroidе. Amestecul mediteranoid se reflectă, în special, în prezența unor indivizi ce se leagă în mod clar de acest tip, în timp ce influențele negroidе se mărginesc doar la o mărire a indicelui nazal, ce poate ajunge pînă la camerinie, precum și la frecvența mezognatismului alveolar.

Originea acestor elemente străine constituie pentru seria de la Brăilița o problemă tot atît de interesantă ca și originea elementului hiperbrachicran din seria scheletelor cu ocrу de la Holboca. Ca și pentru acesta

Tabloul nr. 2

caprinzind valori antropometrice și indici principali ai indivizilor din mormintele cu ocrу găsiți pe teritoriul R.F.R. și în regiunea de sud a U.R.S.S.

	Giăvănești	Holboca	Stoicani	Brăilița	Bazin Nipru mîj.	Bazinul Volgăi inf.		
						Cultura		
						Gropi vechi	Catacombe	Morminte cu șar-pantă
1/gl — op	199.00	191.50	188.00	186.66	193.00	189.90	181.50	190.90
8/eu — eu	139.00	141.50	137.40	132.00	141.00	141.40	148.50	141.80
17/ba — b	149.00	140.00	138.30	133.00	140.10	136.30	142.00	135.20
5/n — ba	117.00	119.50	105.60	106.00	106.50	108.30	99.00	104.90
9/ft — ft	100.00	100.00	97.00	98.00	98.40	97.30	99.70	96.80
40/pr — ba	107.00	104.00	103.00	105.00	102.90	103.00	90.00	102.20
45/zy — zy	140.00	132.00	127.00	126.00	136.00	142.20	138.60	138.30
48/m — pr	66.50	70.10	71.50	69.00	70.50	69.30	68.60	69.20
55/n — ns	53.50	53.60	53.80	52.80	—	—	51.00	—
54/al — al	25.50	24.00	26.20	25.20	—	—	23.60	—
51/mf — ek	37.00	43.80	41.20	40.70	—	—	38.60	—
52/inălț. orbitei	30.00	33.40	32.50	31.60	—	—	31.30	—
Ungh. frontal	—	75.55	—	78.00	80.50	79.20	87.50	81.30
72/ungh. facial	—	87.66	—	84.00	85.30	85.00	90.00	85.00
8 : 1/ind. cefalic	67.50	73.35	73.28	71.06	73.00	74.60	81.71	74.30
17 : 1/, , , vertic. long.	74.50	72.14	74.00	70.89	72.30	71.80	78.60	71.30
17 : 8/, , , transvers	—	100.47	98.18	106.40	99.10	97.90	98.10	95.60
9 : 8/, , , fronto-trans.	72.25	71.33	73.90	77.10	69.70	69.90	64.25	68.30
40 : 5/, , , de preom. f.	91.45	92.18	98.90	98.13	96.50	95.50	90.90	96.30
48 : 45/, , , facial	48.55	53.54	53.54	53.45	51.20	48.90	49.56	50.70
54 : 55/, , , nazal	47.56	45.43	45.60	49.03	49.50	49.60	46.60	46.50
52 : 51/, , , orbitar	84.08	76.42	77.69	77.45	80.40	76.30	78.33	78.90
Talia	170.6	171.8	168.11	163.40	—	—	—	—

din urmă, trebuie să ne întrebăm dacă aceste elemente provin dintr-un amestec al triburilor de la care ne-au rămas mormintele cu ocrу încă din stepele Uniunii Sovietice cu unele populații de acolo, străine lor, sau dacă din contră, aceste elemente rezultă din amestecul cu populațiile pe care le-au înțilnit și cu care s-au amestecat pe teritoriul țării noastre. În cazul indivizilor de la Brăilița, originea autohtonă a elementului mediteranoid apare în momentul de față mai verosimilă. Pentru ea pledează faptul că, pînă în prezent, nu au fost identificate elemente mediteranoide printre scheletele aparținînd populației cu morminte cu ocrу din stepele Uniunii Sovietice, și că apariția acestor elemente printre scheletele cu ocrу de la noi

privește nu numai seria de la Brăilița, dar și pe aceea din Stoicani, ambele aflate în zona de răspîndire a culturii gumelnițene.

Trebuie totuși subliniat că o concluzie mai întemeiată va putea fi trasă numai atunci cînd vom cunoaște și structura antropologică a populațiilor locale, contemporane sau anterioare, lucru care desigur nu va putea să întîrzie, ținînd seama de ritmul luat în țara noastră de cercetările legate de problema formării poporului român. Oricum ar fi, cercetările de antropologie la populațiile din vremea comunei primitive pun în relief, cu o deosebită pregnanță, marele amestec de triburi ce s-a desfășurat încă din timpurile cele mai vechi ale umanității în aceste regiuni, aducînd o dezmințire energetică teoriilor rasiste, antiștiințifice și tendențioase.

OLGA NECRASOV și MARIA CRISTESCU

К АНТРОПОЛОГИЧЕСКОМУ ИЗУЧЕНИЮ КОСТЯКОВ ИЗ ПОГРЕБЕНИЙ С ОХРОЙ В БРЭИЛИЦЕ

(КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ)

Настоящая работа содержит предварительное антропологическое изучение костяков, найденных при археологических раскопках кургана в местечке Брэилица вблизи города Брэила. Из 19 раскопанных могил 18 оказались индивидуальными погребениями и только в одном из них были обнаружены 2 костяка: один костяк пожилой женщины, а пол другого нельзя было определить из-за плохой сохранности. Все костяки, кроме одного, были в скорченном положении. Большая часть из них носила следы охры. По мнению археологов, руководивших этими раскопками, могилы из Брэилицы относятся к посленеолитической культуре Гумельница II и к переходной эпохе от неолита к бронзовому веку, то есть к палеолитической эпохе.

Так как найденные костяки в плохой сохранности то реставрировать полностью удалось лишь весьма малое число черепов. Вот почему антропологические измерения были произведены только на очень немногих из них.

С морфологической точки зрения были изучены 4 детских, 2 юношеских и только 11 скелетов взрослых. Пол мог быть определен у 11 костяков, из которых 6 женских и 5 мужских. Все это доказывает, что курган не был сооружен в честь павших воинов, а является обыкновенным погребением. То что из 17 скелетов 4 детские указывает на довольно высокий процент смертности у детей в эту эпоху. Имея в виду, что из 11 костяков взрослых людей только 4 превышают 50-летний возраст, можно заключить, что жизнь этих древних племен не была особенно продолжительной. Интересно также отметить, что на большинстве позвонков, особенно поясничных и даже шейных, наблюдаются отростки, что свидетельствует о большом распространении хронического ревматизма.

Мужчины, погребенные в Брэилице, большого роста, в то время как женщины среднего. Череп долихо- или мезокранный, и брахикранные элементы отсутствуют в этой серии. Череп средней вышины или высокий, овоидной формы (только один сфеноидный) с сильно или средне выпуклым ятылком. Лицевой и носовой индексы сильно вариabильны. Форма и положение носовых костей, а там где они отсутствуют расположение восходящей ветви верхнечелюстной кости, доказывают, что нос везле европоидного типа. Орбиты низкие или средней вышины. Собачья ямка обычно хорошо развита. Скуловая кость представляет довольно вариabильное развитие. Лицо в общем не всегда отогнатное, представляя часто довольно сильный альвеолярный мезогнатизм. Нижняя челюсть не очень массивная, но с сильно выступающим подбородком. Зубы, иногда весьма источенные, не носят следов кариеса. Наклонность источенной плоскости очень характерна: на верхней челюсти она наклонна сверху вниз и изнутри кнаружи, а на нижней в обратную сторону. Это свидетельствует об очень частом потреблении твердой пищи.

Что касается длинных костей, то нужно подчеркнуть, что бедро чаще всего платимерного типа и очень часто представляет сильный рельеф подврательной области. Большая берцовая кость часто платикнемична. Все это доказывает, что людям, скелеты которых были найдены в Брэилице, были свойственны передвижения на большие расстояния. В то же время, более или менее чувствительная ретроверсия большой берцовой кости, особая форма суставной поверхности ее латерального мыщелка, образование особой сверхчисленной сочленовой грани на ее передненижнем краю, соответствующем сверхчисленной грани на шейке таранной кости, указывают на обычай сидеть на корточках.

Типологическое изучение каждого черепа показывает, что большинство из них принадлежит протоевропоидному типу (NN 17), более или менее грацилизированному, но что между ними встречаются также и медитераноиды (NN 2), носящие некоторые, повидимому, негроидные черты (камериния, довольно сильный альвеолярный мезогнатизм).

По своему преобладающему протоевропоидному компоненту палеометаллическое население из Брэилицы сходно с палеометаллическими племенами, костяки которых были вырыты из других курганов, находящихся на территории РНР: Голбока, Глэвэнешти, Корлэтени, Стоикани и т. д. Это население очень близко также и к племенам, жившим в палеометаллическую эпоху на юге Советского Союза. Оно принадлежит к степным пастушечьим племенам, неоднократно вторгавшимся на территории более оседлых земледельческих племен, не только культуры Кукутени-Триполье, но, как это видно из настоящей работы, и на территорию более южных племен культуры Гумельница.

Нужно, однако подчеркнуть, что племя из Брэилицы представляет собой более сильную степень грацилизации, чем северо-восточные племена, проживавшие, приблизительно, в ту же эпоху на территории РНР (Голбока, Корлэтени, Глэвэнешти) и на юге Советского Союза.

С этой точки зрения оно более близко к южным племенам, останки которых были вырыты у села Стоикани (близ города Галаца). Большая степень грацилизации протоевропеоидного типа, как и наличие медитераноидного компонента, указывает на смешение этих степных племен с племенами культуры Гумельница.

ОБЪЯСНЕНИЕ РИСУНКОВ

Рис. 1. — Череп и нижняя челюсть скелета № 2 из Брэилицы.

Рис. 2. — Череп и нижняя челюсть скелета № 1 из Брэилицы.

Рис. 3. — 1—3 — правая большая берцовая кость скелета № 1 из Брэилицы;
4—9 — позвонки, затронутые спондилезом скелетов № 4 и № 9 из Брэилицы.

CONTRIBUTION À L'ÉTUDE ANTHROPOLOGIQUE DES SQUELETES DES SÉPULTURES À OCRE DE BRĂILIȚA

(RÉSUMÉ)

Ce travail comprend l'étude anthropologique préliminaire des squelettes trouvés à Brăilița, au cours des fouilles archéologiques de 1955, dans des tombes à ocre, recouvertes d'un tumulus.

Ces tombes, au nombre de 19, étaient toutes individuelles, sauf une seule, qui contenait deux squelettes : l'un appartenant à une femme âgée, l'autre de sexe indéterminable, vu son état de conservation. Les corps étaient couchés sur le côté, en position accroupie, fortement repliés, excepté un seul, étendu sur le dos. La plupart présentent des traces d'ocre.

Selon les archéologues qui dirigèrent les fouilles, les tombes à ocre de Brăilița sont postérieures à la couche néolithique Gumelnița II, se situant à l'époque de transition du néolithique à l'âge du bronze. Les squelettes appartiennent ainsi à une population caractérisée par le rite d'inhumation en position accroupie, le corps saupoudré d'ocre, dans des tombes à tumulus.

L'état de conservation des squelettes est fragmentaire, notamment en ce qui concerne les crânes, dont bien peu purent être reconstitués. C'est pourquoi peu de mensurations anthropométriques purent être effectuées sur tous les crânes de la série. Les auteurs ont néanmoins essayé d'y suppléer, chaque fois que c'était possible, par une étude morphologique très poussée de tous les fragments osseux.

Des 17 squelettes pouvant faire l'objet d'une étude anthropologique, quatre appartiennent à des enfants, deux à des adultes et 11 à des personnes d'âge mur. Le sexe a pu être déterminé pour 11 squelettes, six appartenant à des femmes et cinq à des hommes. Cela prouve que le tumulus de Brăilița ne fut point érigé en l'honneur de guerriers, tombés dans quelques batailles, mais représentait bien un cimetière ordinaire. Le fait que, sur 17 squelettes, quatre appartiennent à des enfants, pourrait

bien indiquer une mortalité assez élevée parmi ces derniers. Il faut conclure, de même, à une longévité assez peu élevée pour la population entière, vu que sur 11 squelettes d'âge mur, seulement quatre appartiennent à des personnes ayant atteint ou dépassé de peu l'âge de 50 ans. Il est intéressant de faire observer, également, que la plupart des squelettes présentent de nombreux exophytes sur leur vertèbres lombaires et même cervicales, indiquant que le rhumatisme chronique sévissait chez ces habitants des bords humides du Danube.

La population des tombes à ocre de Brăilița était en moyenne de taille élevée (pour les hommes), et de taille moyenne (pour les femmes). Le crâne en est dolicho- ou mésocéphale (jamais brachycéphale), à calotte de hauteur moyenne ou élevée et de forme en général ovoïde, un seul crâne étant sphénoïde. L'occipital en est très fortement bombé, sauf pour les deux crânes mésocéphales. Le relief osseux du crâne n'est pas particulièrement prononcé. L'indice facial est très variable, présentant toutes les catégories principales de ce caractère, tout comme l'indice nasal. La disposition des os nasaux et, là où ceux-ci manquent, la disposition de l'apophyse frontale du maxillaire supérieur attestent cependant que le nez offre toujours le type europeoïde. Les orbites sont toujours mésoconches ou camaeconches et jamais hypsiconches. La fosse canine est presque toujours bien développée. L'os malaire présente un développement assez variable pouvant être puissant — sans toutefois être proéminent — mais aussi très gracie. Le profil facial n'est pas toujours parfaitement orthognathe, un certain mésognathisme alvéolaire étant assez fréquent. La mandibule, qui n'est jamais très massive, présente toujours un menton saillant. La dentition, parfois très fortement érodée, ne porte aucune trace de carie dentaire. L'inclinaison du plan d'érosion est très caractéristique : oblique du haut en bas et du dedans en dehors pour les dents supérieures, et en sens inverse, pour les dents inférieures, ce qui atteste la consommation fréquente d'aliments durs.

Les os longs des membres présentent une fréquente platymérie des fémurs, dont le relief sous-trochantérien et le pilastre sont habituellement bien développés chez les deux sexes. Les tibias sont fréquemment platycnéiques, ce qui atteste, comme les caractéristiques des fémurs, que les hommes des tombes à ocre de Brăilița étaient de grands marcheurs.

D'autre part, certaines particularités morphologiques du tibia (rétroversion, déjettement latéral de la tubérosité externe, facettes supplémentaires antéro-inférieures pour l'astragale) prouvent que cette population avait l'habitude de prendre une position accroupie au repos (voir fig. 3).

Une étude typologique individuelle des crânes de Brăilița indique que la plupart des sujets appartiennent au type protoeuropeïde (Cro-Magnon dans le sens large), plus ou moins gracilisé. Ce fond n'est pourtant point uniforme, et des éléments méditerranéoïdes viennent s'y greffer. Dans cet ordre d'idées, si le crâne n° 17 offre un bel exemple du type protoeuropeïde, le crâne n° 2 en présente un du type méditerranéoïde (peut-être avec quelques faibles influences négroïdes ; (voir fig. 1 et 2).

Par son fonds protoeuropoïde, la population étudiée dans ce travail, se rattache aux autres populations des tombes à ocre, dont les restes osseux furent exhumés durant ces dernières années sur le territoire roumain, à Glăvănești, Holboca, Corlăteni et Stoicani. Elle appartient ainsi à la grande nappe des protoeuropoïdes qui peuplèrent les steppes méridionales de l'Union Soviétique vers la fin du néolithique et durant l'âge du bronze, dont les tribus déferlèrent en vagues successives sur le territoire roumain, dès la fin du néolithique. La population des tombes à ocre de Brăilița appartient, par conséquent, au fameux « peuple des steppes » (voir tableau II).

Il faut bien souligner cependant que le phénomène de gracilisation a atteint bien plus les squelettes de Brăilița que les autres squelettes appartenant à la même population. A ce point de vue, on peut y distinguer, pour notre territoire, deux groupes distincts : le groupe du NE (Glăvănești, Corlăteni, Holboca), aux crânes peu gracilisés, et le groupe de SE (Stoicani et Brăilița), où la gracilisation est beaucoup plus forte, peut-être à la suite d'un mélange des éléments protoeuropoïdes avec des éléments méditerranéens, appartenant probablement aux tribus locales de la civilisation néolithique du type Gumelnița, caractéristique de la plaine valaque.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. — Crâne et mandibule du squelette n° 2, de Brăilița.

Fig. 2. — C.âne et mandibule du squelette n° 1, de Brăilița.

Fig. 3. — 1—3, tibia droit du squelette n° 1, de Brăilița ; 4—9, vertèbres atteintes de spondylose (squelettes n° 4 et n° 9 de Brăilița).

BIBLIOGRAFIE

1. Baschmakoff, *Cinquante siècles d'évolution ethnique autour de la mer Noire*, Paris, 1937.
2. M. Boule, *Les hommes fossiles*, Paris, 1946.
3. V. Bunak, M. Nesturch, I. Roginski, *Antropologhia*, Moscova, 1941.
4. A. Briusov, *Ocerki po istorii plemen evropeiskoi ciasi S.S.S.R. neoliticescoi epochi*, Moscova, 1952.
5. J. Czekanowski, *Człowiek w czasie i przestrzenie*, Varşovia, 1935.
6. G. Debet, *Paleoantropologia S.S.S.R.*, Moscova-Leningrad, 1948.
7. G. Debet, T. Trofimova, N. Cebocsarov, *Problemt zaselenie Evropt po antropologhiceskim dannim*, in „Proishojdenie celoveka i drevnie raslenie celovecestva”, Moscova, 1951.
8. A. Le Double, *Traité des variations des os du crâne de l'homme*, Paris, 1903.
9. P. Efimenko, *Pervobitnoe obscestvo*, Kiev, 1953.
10. M. Eteens, *Préhistoire*, Paris, 1933.
11. E. v. Eickstedt, *Rassenkunde und Rassengeschichte der Menschheit*, Stuttgart, 1937—1943.
12. V. Iakimov, *Dopolnitelne rasodiagnosticeskie priznaki na cerepe*, „Institut Etnografii ; Kratkie soobscenia”, XVIII, 1953, p. 76—81.
13. P. Huard et M. Montagne, *Le squelette humain et l'attitude accroupie*, „Bull. Soc. études indochinoises”, Saïgon, 1951.
14. R. Martin, *Lehrbuch der Anthropologie*, Jena, 1928.
15. T. Mollison, *Spezielle Methoden anthropologischer Messung*, Berlin-Viena, 1938.

16. I. Nestor, *Date noi cu privire la neoliticul din Moldova*, SCIV, I, 2, 1950, p. 208 — 220.
  17. M. Petrescu-Dimbovița, *Date noi cu privire la mormintele cu ocru din Moldova*, SCIV, I, 2, 1950, p. 110 — 126.
  18. G. Poisson, *Le peuplement de l'Europe*, Paris, 1939.
  19. A. Roginski — M. Levin, *Osnovi antropologii*, Moscova, 1955.
  20. K. Saller, *Leitfaden der Anthropologie*, Berlin, 1930.
  21. H. Weinert, *L'homme préhistorique. Des préhumains aux races actuelles*, Paris, 1939.
  22. Vl. Zirra, *Dare de seamă asupra săpăturilor de la Holboca*, în raportul Șantierul Valea Jijiei, SCIV, III, 1952, p. 19 — 121.
-